

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ

ПРИЛОЗИ

XVII

Примљено на скупу Одељења језика и књижевности, од 22. јуна 2004. године, на основу реферата проф. др Недељка Богдановића, академика Милке Ивић, редовног члана САНУ, Александра Ломе, дописног члана САНУ, и Слободана Реметића, дописног члана АНУРС

Уређивачки одбор

академик Милка Ивић, редовни члан САНУ, Александар Лома, дописни члан САНУ, проф. др Мато Пижурџица, Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, и проф. др Љиљана Црепајан

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

2004

У природи је приказа ове врсте да више скрећу пажњу на проблематичне детаље него што истичу оно што је прихватљиво и убедљиво. То не значи да ми је циљ био да оспорим вредност ове несумњиво значајне књиге. Напротив, сматрао сам овакав критички осврт неопходним управо зато што сам уверен да ће монографија Љубице Станковске постати незаобилазна у будућим истраживањима јужнословенске топонимије.

Xhelal Ylli, *Das slavische Lehngut im Albanischen*. 2. Teil Ortsnamen (Slavistische Beiträge, begründet von Alois Schmaus, herausgegeben von Peter Rehder, Bd. 395), Verlag Otto Sagner, München 2000.

Албански слависта који се усавршавао у Немачкој као стипендист фондације Alexander von Humboldt Џелал Или је у угледној минхенској едицији „Славистички прилози“ објавио, у два дела, синтезу посвећену словенским позајмљеницама у албанском језику, прву после већ класичне књиге Селишчева. Први део (објављен 1997) бави се албанском апелативном лексиком словенског порекла, а други, који овде приказујемо, словенским топонимима на тлу Албаније. У уводу дат је преглед ранијих истраживања и изнет властити методолошки приступ, укључујући проблематику извора и њиховог коришћења. Следећи, други сегмент књиге чини инвентар топонима, најпре у данашњим ликовима, а затим у историјским записима XV–XVI, где на првом месту стоји скадарски катастиг из 1416–17, а све остало су турски пописи. Средишњи део представља речник словенских топонима (стр. 85–197), коме следе картографски прикази њихове распрострањености у прошлости и садашњости. Завршно поглавље пружа класификацију словенских топонима по следећим категоријама: топоними од апелатива, од личних имена, од имена становника (тј. ојконими), хибридни топоними. Следе пописи њихових деривационих основа, апелативних и антропонимских, и кратак али врло занимљив осврт на најраније словенске трагове на албанском тлу и њихову географску распрострањеност, при чему критеријуме за идентификацију пружа вршење раних албанских гласовних промена (ротацизам, прелаз *s* у *š*) и невршење словенских (ликвидне метатезе, *ǎ* > *o*, замене полугласа, *y* > *i*, деназализације).

Илијев приступ је у целини објективан и трезвен. Ранију литературу (Селишчев, Заимов, Пјанка и др.) користи и наводи са потребним критичким отклоном. Његов властити етимолошки суд поуздан је у већини случајева зрелих за просуђивање. Има, додуше, доста и оних других, када пред нама стоји словенско име изобличено у албанским устима а без историјских потврда које би омогућиле расветљавање његовог изворног лика, или, још горе, када располажемо само историјском потврдом из турског пописа коју нисмо у стању да идентификујемо са неким именом познатим са терена или из неког другог извора. Имајући у виду познату непрецизност и вишезначност арапских графичких знакова, методолошки је проблематично ако се такви записи тумаче на равној нози са реално посведоченим топонимима, но ни Илијеви претходници ни сам Или нису одолевали том искушењу, уп. нпр. тумачења предложена на стр. 102 за „Delduzhda“ или на 155 за „Pokosovishte“.

Природно је да се синтезе ове врсте и оваквог обима у којечем могу кориговати и допунити. Следи неколико опаски и сугестија у вези са појединим именима: **Bezmišht** 89 без објашњења; можда *j*-посесив од личног (или светачког) имена **Bezmytъ* „непоткупљив“, уп. с.-х. *безмиџан* као епитет Светих врача Козме и Дамјана (гр. ἀνάρτυροι); **Boréc** 93 исправно се помишља на *j*-посесив од ЛИ *Борек* (тачније: **Borъкъ*), но оно не би било изведено од *бор* „Pinus“, него скраћено од *Бори-слав* или сл.; алтернативна могућност је изведеница у колективном значењу од апелатива **borъсь* „борац, ратник“, с обзиром на то да је код Срба у позном средњем веку *Боръчь* било омиљено име за утврђења; **Cërnalëvë** 98, сз. Албанија, има пуну паралелу у срп. *Црнољево*, село на Косову, које први пут бележи Душанова повеља Хиландару из 1348; почетно *c-* алб. облика указује на то да је преузет од српског живља кога је ту, с обзиром на очувану групу *-rn-*, морало бити до релативног позног времена; **Dushnik** 109 неће бити ни алб. образовање, како је претпоставио Чабеј, нити од слов. личног имена, како помишља Или, него, исто као и *Душник*, село у Заплању код Ниша (*Горњи и Долњи Душњик*), поименичење слов. придева **dišъnъ* „спаран, загушљив“, првобитно најпре име потока, уп. хидроним *Душница* у сливу Дрине; **Gradisaliq** забележен 1485. у области Дривоста ван сваке сумње идентичан са срп. презименом *Градисаљић*, посведоченим у Босни 1398. (*ДАНИЧИЋ*), од ранијег *Градиславић* (тако у Деч. хрис.), изведеног од ЛИ *Градислав*; **Humelićë** 122: тамо изнесеним домишљанима ваља претпоставити просту идентификацију са посведоченим ликом **Хџтелиџа*, уп. у Браничеву село *Мелница*, у Раваничкој повељи забележено као *Хмељани*; алб. *u < њ* и *l < ln* указују на врло рано преузеће; **Konispól** 127: Хилфердингово и Фасмерово тумачење као *копъсь pol'a* може се поткрити паралелама стерп. *Конац-поље* жупа у ист. Херцеговини, пољ. *Konięcpól* (уп. ЈФ 49/1993, 220); **Koplik** 128, код Дукљанина *Cupelnich*, стерп. **Копљеник** неће бити од срп. *куја* „брег“, него или од **korpělъ* „купатило, бања“ или дисимиловано од **Kopinъnikъ* „Купиник“ (уп. НЈ 33/1999, 101); **Malčan** 140 тешко може бити етник од **Малка* (долина), како тумачи Заимов, него од *j*-посесива **Maľča* од ЛИ **Maľкъ*, као и *Малча* код Ниша, *Маоче* у Босни, чеш. *Maleč*, луж. *Malecz*, пољ. *Malecz*, пол. *Malcz* 1350. > *Malz*; **Molišht** 145: Селишчевљево извођење од **moľъ* „мољац“ суфиксима *-ъn-išče* ни семантички ни творбено не задовољава; пре источнојужнословенски пандан српском презимено *Муњићи* < **Mъlnit'i*, дакле са *ъln* > алб. *ol* (уп. BALKANICA 34/2003, 99); **Nizhavéc** 147 тешко од ЛИ *Нишо*, пре од **Niža vъсь*, уп. *Нижевац* у Качеру, ОП 16, 11; **Skavićë** 167 може бити од **Скакавица*, како Или помишља (и то пре у вези са неким слапом, него са скакавцима), али уп. пољ. хидроним *Skawa*, који Розвадовски изводи од прасл. **sъkati* (ROZWADOWSKI 1948, 205 д.; **Steblevë** 171 може бити од **stěblъ* „стабло“, али уп. у Пољској *Zbijewo* < 1408. *Stbewo* < **Stěbl'evo*, од **stěbl'ъ* „дивља мачка“, срп. *Збљево* код Пљеваља;³⁸ **Stjár** 171 Или помишља да је аромунско у вези са рум. *stejar* „врста храста, цер“, но није јасно како би се ту односило рум. *j [ž]* према алб. *j [i]*; **Trebínjë** 179 најпре прасл. **Terbyni*;³⁹ **Tropóje** 180, стерп. **Трѳвополе** 1. део од *тѳрѳбиѳи* „крчити“, а не ЛИ; **Uj-mišht** 181, 1641–44. *Viemishti* тешко од ЛИ **Уљим* (?), пре **Уњемишѳи*, патронимик на **-it'i* од скраћеног **Уњем* од *Уњемир*, уп. у Метохији алб. топоним *Ujmir* < стерп. **Оуњемиръ**; **Zleúshë** 193 уп. *Ослеуша*, вис на пл. Тари, *j*-посесив од надимка **Ослоух* „магарећих ушију“ и ишчезло село *Осл(о)уха* у околини Лерина, горе стр. 483.⁴⁰; **Zhabokikë** 194, где се изводи од *жаба* уз напомену да образовање није јасно, уп. међутим чеш. *Ža-*

³⁸ Уп. ГМИА 31/1997, 6, где коригујем своје тумачење изнето у ОП 10/1989, 15 дд.

³⁹ В. ниже уз Шуљгачев рад. Треба ли рећи да Љ. Станковска у горе приказаној књизи (2002, 391 д.), полази од ЛИ **Требин*?

⁴⁰ Село Злеуша лежи у јз. Албанији сев. од града *Përmet*, што је подалеко од Флорине-Лерина, тако да непосредна идентификација двају топонима вероватно не долази у обзир, но то је питање историјске географије у које нисмо компетентни да улазимо.

bokliky; *Zhérkë* ib. стерп. **Жръково** из Деч. хрисовуље, уп. М. Пешикан у ОП 7/1986, 66.⁴¹ Паралелно јављање словенског суфикса за етнике *-jane* и еквивалентног алб. *-as* у случајевима као *Melán(i)* : *Melas* (**měľь* „песак“) могло је бити делом подстакнуто старинским словенским локативом консонантских основа на *-as*, уп. у Моравској нем. *Dubas* < **Dqbl'ane*.⁴²

Georg Holzer, *Die Slaven im Erlafal. Eine Namenlandschaft in Niederösterreich* (Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde, Herausgegeben von Anton Eggendorfer und Willibald Rosner, Bd. 29), Wien 2001, 160 страна са једном картом.

Објављена у низу посвећеном локалној историји (Landeskunde), ова монографија пружа очекивани допринос тој дисциплини, за коју су топономастичка истраживања од великог значаја (ту спадају и убијације неких топонима посведочених само у средњовековним изворима као прилог историјској географији), али је од несумњивог интереса и за шири круг слависта, пре свега ономастичара и историчара језика. То не изненађује, јер је потекла је из пера истакнутог аустријског слависте са дубоким дијакроним и компаративним увидима.⁴³ Настала је у склопу пројекта аустријског Фонда за научно истраживање „Језик средњовековног словенства у Аустрији“, који се одвија од 2001. године под руководством њеног аутора. У предговору Георг Холцер истиче да је циљ тог пројекта обрада целокупног словенског језичког наслеђа у источној Аустрији, а да овом приликом пружа само мали територијални исечак, са намером да да детаљну студију у којој би егземпларно размотрио и предочио много тога у шта није могуће упуштати се при разматрању целокупне области, јер би иначе оно изашло из својих оквира. Он ту наглашава да његово лингвистичко истраживање иде у стопу за скорашњим археолошким открићима, мислећи при том пре свега на ископавање словенске некрополе VIII–IX в. у Унтернбергу, откривене 1997. (на корицама је приказан један од тамошњих налаза, цртеж словенског српа).

Подручје истраживања је слив Ерлафа, десне притоке Дунава; Х. истиче да некадашње присуство Словена на том подручју не представља никакав изузетак у односу на суседне речне долине, осим што је његова документованост овде нешто боља. Коришћени извори описани су у трећем поглављу књиге; они покривају временски распон од 832. до 1436, а по свом карактеру су даровнице на латинском језику из раздобља пре 1000. и катастри на немачком језику из доцнијег времена. У претходном, другом поглављу, даје се историјски оквир истраживања, почевши од знања и претпоставки о предсловенским народима и језицима у долини Ерлафа, која је у римско доба чинила део провинције *Noricum ripense*. Романима и предбаварским Германима ту су

⁴¹ Поређење са стсл. **жръцьъ** „свештеник, жрец“ (ССПА 322) имплицира алб. преузеће топонима пре вршења треће палатализације (случај грч. Γαρβίκι) и затим његову повратну позајмицу у старосрпски (што ми се данас чини мало вероватно).

⁴² Дакле можда *Vérbas* код Берата, 1431. *Verbe* тј. *Врба* или *Врбе*, можда преко лок. **Vьrb'l'asъ* од **Vьrb'l'ane*, мада није искључена ни непосредна алб. деривација; али уп. *Врбас* у Бачкој.

⁴³ У складу са начелима која је образложио у Кракову 1996. (Holzer 1998) и потом у Брну 1999. (Holzer 2000), Х. уз традиционалне реконструкције прихваћене за (позни) прасловенски даје и оне на дубљој прасловенској равни, нпр. стр. 92 *žabina réka* < **džěbejnā rajkā*.